

Doymaz-Aydın, G. ve Yıldırım, Ş. (2020). Soma maden kazası sonrası yaşanan ailevi ve psikolojik sorunlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 874-903.

Araştırma

*Makale Geliş Tarihi: 13.12.2019
Makale Kabul Tarihi: 11.05.2020*

SOMA MADEN KAZASI SONRASI YAŞANAN AİLEVİ VE PSİKOLOJİK SORUNLAR ¹

Experienced Family And Psychological Problems After Soma Mining Accident

Güler DOYMAZ AYDIN*

Şeyda YILDIRIM**

*Arş. Gör. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0001-6816-8764, doymazguler@gmail.com

**Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0003-3178-1068, yildirim.seyda@gmail.com

ÖZET

13 Mayıs 2014 tarihinde Soma'da meydana gelen maden kazası, Türkiye'de en çok can kaybının yaşandığı maden kazasıdır. Bu çerçevede çalışmanın amacı; Soma maden kazasından sağ kurtulan işçilerin yaşadıkları psikolojik sorunları ve aile içi yaşam deneyimlerini anlamaktır. Nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan çalışmada araştırmanın yapıldığı sürede Soma'da ikamet eden ve Soma maden kazasını birebir yaşamış 14 maden işçisi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümünde tematik analiz kullanılmıştır. Temalar; psikolojik ve ailevi sorunlar ile bu sorunların çözüm yöntemleri olarak belirlenmiştir. Maden kazasında hayatta kalan bireylerin yaşadığı uykusuzluk, asosyal davranışlar, kapalı alan korkusu, mezar ve ölüm korkusu, karanlıktan korkma ve karanlıkta uyuyamama, kaza ile ilgili rüyalar görme, olayı tekrar yaşama, unutkanlık gibi psikolojik sorunları olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sinirli olma hali ve maddi imkansızlıkların aile içinde çeşitli sorunları ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Yaşanan sorunların çözümünde ise sosyal destek ön planda çıkmıştır. Bu çerçevede yaşanan maden kazalarının, bu kazalara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan insanlar üzerindeki etkilerini bütüncül bir çerçevede anlayabilmek için daha fazla çalışma yapılmasına gereksinim duyulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Afet, maden kazası, sosyal hizmet, psikososyal destek.

ABSTRACT

On 13 May 2014 in Soma mine accident occurring is mine accident where there was the most loss of life in Turkey. The aim of the study is; to understand the psychological problems and family life experience of Soma mining survivors. In this study, which was designed with qualitative research method, in-depth interviews were conducted with 14 mining workers who

¹ Çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

resided in Soma in research period and experienced Soma mining accident. Thematic analysis was used for data analysis. Themes are determined as psychological and family problems and solution methods of these problems. It has been determined that the survivors have psychological problems such as insomnia, asocial behavior, claustrophobia, fear of grave and death, fear of the dark and inability to sleep in the dark, seeing the mining accident in dreams, flashback, forgetfulness. In addition, it has been determined that becoming angry and financial impossibilities cause various problems in the family. Social support came into prominence in solving the problems experienced. In this context, further studies are needed in order to understand in a holistic framework of mining accidents' impact on people directly or indirectly exposed to these accidents.

Key words: Disaster, mining accident, social work, psycho-social support.

GİRİŞ

Madencilik yer altında çalışma ve çalışma koşulları itibariyle en riskli sektörlerden biridir (Düzgün, 2005; Dündar vd., 2018; Korkmaz, 2011; Paul, 2009; Sari vd., 2009; Toygar ve Orhaner, 2018; Tozman, 2010). Madencilik özellikle doğal ışık, temiz hava ve açık alan yokluğu ile birlikte yüksek sıcaklık, nem, toz, duman, gürültü nedeniyle tehlikelere açık bir çalışma alanıdır (Paul, 2009) ve çalışma ortamında gerekli önlem alınmaz ise kazalar kaçınılmazdır (Dündar vd., 2018; Korkmaz, 2011; Paul, 2009; Tozman, 2010). Sektörü tehlikeli yapan bir diğer etmen ise; jeolojik ve çevresel etmenlerin değişkenliği (Bayraktar vd., 2018; Yaşar vd., 2015) ve doğaya karşı mücadele verilmesidir (Bayraktar vd., 2018).

Madenciliğin fiziki zorlukları maden işçilerini de etkilemektedir. Maden işçileri, yerin yüzlerce metre altında ölümle burun buruna çalışmaktadırlar (Müftüoğlu ve Tanış, 2010). Tehlikeli bir meslek olmasının yanı sıra maden işçiliği yüksek beden gücüne dayalıdır (Dursun, 2015; Karaahmetoğlu, 2019). Bir çalışmada madenlerde meydana gelen kazaların vardiyaların son 1 ve 2. saatlerinde meydana geldiğini ortaya koymaktadır (Köse vd., 1990). Özellikle bedensel yorgunluk kaza riskini artırmakla birlikte maden işçileri, ruh sağlığı konusunda da yine yüksek riskli bir gruptur (Kuzu vd., 2018). Maden işçiliğinin ailevi ve sosyal zorlukları da bulunmaktadır. Çepnioğlu (2017) tarafından yapılan bir çalışmada maden işçilerinin uzun çalışma saatleri, ağır çalışma koşulları, fazla iş yükü sebebi ile hem yorgun oldukları hem de aileleri ile zaman geçiremedikleri ve aile bağlarının zayıfladığı ortaya konmuştur (Çepnioğlu, 2017). Aynı çalışmada görüşülen maden işçileri ile 4 yıl sonra tekrar görüşülmüştür. İşçilerin bu sürede grev yapması ile birlikte çalışma saatleri azalmıştır. Azalan iş yükü ve çalışma saatleri sayesinde aileleri ile daha çok zaman geçirmenin yanında sosyal faaliyetlere de katıldıkları bildirilmiştir. Fiziksel olarak yorucu bir sektör olan madencilik, aile ve sosyal yaşam işlevselliği olumsuz etkileyebilmektedir. Madenciliği

en riskli sektörlerden biri ve maden işçiliğini de tehlikeye açık bir meslek yapan bir diğer unsur ise maden kazalarının insan kaynaklı (teknolojik) afetler içinde yer almasıdır.

Bir Afet Olarak Maden Kazaları

Maden kazaları insan kaynaklı teknolojik afetler içinde yer almaktadır (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2020). Çok sayıda can kaybının yaşandığı maden kazaları (Derin vd., 2017), işçi yoğunluğu, jeolojik ve jeoteknik koşullar, uygulanan yöntem ve teknoloji, işçilerin eğitimi seviyesi, iş güvenliği, etkin bir denetim gibi birçok faktöre bağlıdır (Köse vd., 1990). Ancak özellikle işçi sağlığının korunmaması ve iş güvenliği önlemlerinin yeterince alınmaması (Aysan ve Kablay, 2017), gerekli yatırımların yapılmaması, hızlı ve yüksek kazanç elde edebilmek için işçilerin üretime zorlanması kazalara sebebiyet vermektedir (Yaşar vd., 2015).

Özellikle insan kaynaklı afetlerin oluşumundan önce önlemler alınabilse de yaşanan felaketlerin yıkıcı olmasının sebebi ilk ortaya çıktığı anda “kontrol edilemez” oluşudur. Soma’da meydana gelen maden kazası önlenemez olsa da madende çıkan yangının ve etkilerinin kısa sürede kontrol edilememesi büyük can kaybına neden olmuştur.

Afetler, ölümler nedeniyle kayıpları ile baş etmek zorunda kalan insanlar bırakır (Palabıyıkoglu, 2000). Maden kazası ise; bir kişinin yaşayabileceği en stresli, sarsıcı olaylardan biridir. Ruh sağlığı ve işleyişi üzerinde de kısa ve uzun süreli etkileri olabilir (Kowalski-Trakofler ve Vaught, 2012). Maden kazaları can kayıplarına neden olmakla birlikte; kazayı birebir deneyimleyen afetzedeler, kazada yakınına kaybedenler, arama kurtarma ekipleri, içinde bulunulan toplum gibi çok sayıda insan fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak etkilenir. Karataş (2000), afetler insan yaşamında aniden yarattıkları çok yönlü etki ile kriz durumuna yol açtığını belirtir. Maden kazaları doğası gereği aniden ortaya çıkan, kişinin baş etme mekanizmalarını devreye sokmakta güçlük çektiği, bedensel ve ruhsal alanda zarar görmelerine neden olan olaylar olduğu için kriz olarak nitelendirilebilir. Afetlerin kriz olarak nitelendirilmesini yapabilmek için öncelikle krizin ne olduğunu tanımlamak gerekmektedir.

Kriz tehlikeli olay veya durumun sonucu olarak ortaya çıkan ve bu durumda oluşan sorunların var olan baş etme stratejileri ile çözülemediği bir süreçtir (Roberts, 2005). Afetler ani oluşumları ve etkileri sebebiyle travmatik krizler arasında yer almaktadır. Sayıl (1992), travmatik krizleri birden ortaya çıkan, acı verici olan, psişik durumu, sosyal kimliği, güvenliği ve hoşnutluk durumunu tehdit eden durumlar olarak tanımlamıştır. Palabıyıkoglu (2000) ise travmatik krizlerin başlıca niteliklerini;

travmatik krizlerin başlangıçlarının ani ve insanların hazırlıksız yakalanmaları, beklenmedik olmaları, beden ve ruh sağlığı açısından acil durum niteliği taşıması ve büyük insan topluluklarını aynı anda etkileyebilmesi olarak belirtmiştir. Afetzedelerin yanı sıra; arama kurtarma üyeleri ve aileleri ve hatta ulusal ve uluslararası topluluklar da afetten etkilenenler arasındadır (Kowalski-Trakofler ve Vaught, 2012). Taylor ve Fraser (1981; akt: Tuncay 2004) afetten etkilenenleri beş gruba ayırmaktadır: Birincil mağdurlar, afete doğrudan maruz kalan ve afeti yaşayan kişilerdir. İkincil mağdurlar, afeti yaşayanların ailesi, akrabaları ya da arkadaşlarıdır. Üçüncül mağdurlar, afetle mesleki ilişkisi olan afet çalışanlarıdır. Dördüncül mağdurlar, bir bütün olarak afete yer alan toplumu ve afete müdahale için katılan gönüllüleri içermektedir. Beşincil mağdurlar, afetten doğrudan zarar görmeyen, ancak afete özellikle basın-yayın kuruluşları yoluyla tanık olan, stres ve endişe yaşayanları içermektedir.

Ülkemizde 1941 yılından bu yana 3 binden fazla insan maden kazalarında hayatını kaybetmiş, 100 binden fazla insan ise yaralanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2010). 13 Mayıs 2014 tarihinde Manisa ili Soma ilçesinde maden kazası meydana gelmiştir. Bu maden kazası Türkiye'de en büyük kaybın yaşandığı maden kazasıdır. Kazada 301 kişi hayatını kaybetmiş; 487 işçi ve arama kurtarma personeli ise yaralanmıştır (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2020). Arama kurtarma çalışmaları AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), Türkiye Taş Kömürü Kurumu, Sağlık Bakanlığı, Kızılay başta olmak üzere bölge halkı ve madencilerin de yer aldığı büyük bir ekip tarafından yürütülmüştür. Kurtarma faaliyetlerinde çıkarılan madenciler, çıkarıldıkları anda halen maden ocağında olan ve kurtarılmayı bekleyen diğer madencilerin çıkarılması için yardım etmişler, kurtarma faaliyetlerine katılım göstermişlerdir.

Geniş kitleleri etkileyen afetlerin verdiği zararların azaltılabilmesi için çok yönlü ve multidisipliner bir çalışma gerekmektedir. Sosyal hizmet, afetin zararlarını azaltmada, toplumun yeniden inşasında, afetten etkilenenlerin yaşadığı sorunların çözümünde önemli görevler üstlenen bir disiplin ve meslektir. Afetlerde sosyal hizmet, özellikle krize müdahale ve psikososyal destek hizmetlerinin sunulması noktasında yer alır.

Afetlerde Sosyal Hizmet Uygulamaları

Tarihsel olarak, sosyal hizmet gönüllülük gerektiren özellikle savaş zamanı, afet ve kriz durumlarında öncelikle üzerinde durması gereken acil yardım hizmetlerinde yer almışlardır (Siporin 1987, akt. Zakour 1997). Sosyal hizmet eğitimi, teorik bilgilerin

yanı sıra saha uygulamaları ile toplumla bütünleşir ve bu bütünleşme sosyal hizmet uzmanlarının, afetzedelere kendi çevrelerinde, yıkıntıların arasında, çadır kentlerde ve sokaklarda hizmet sunmaya en hazır meslek elemanı olmasını sağlar (Tufan, 2000). Maden kazası sonrası sosyal hizmet uygulamaları, Türkiye’de daha önce bu denli büyük ve psikososyal destek gerektiren bir afet olmadığı için yeterince üzerinde durulmamış bir alandır. Maden kazası sonrası sosyal hizmet uygulamaları afet sonrası sosyal hizmet uygulamalarının içinde yer alan bir alandır.

Kişinin afete vereceği tepki kısmen afetin doğası ile alakalıdır. Deprem, maden kazası gibi ani ve korunmanın mümkün olmadığı afetlerde kişilerin etkilenme durumu da daha yoğun olacaktır (Sheafor ve Horejsi, 2014). Bir afete gösterilen tepkiler kişinin yaşına, cinsiyetine göre değişebileceği (Palabıyıköğlu, 2000) gibi bireyin krize karşı verdiği tepkiler de farklıdır. Çünkü birey, krizi ve içinde bulunduğu durumu öznel olarak algılar ve verdiği tepkiler eylemleri önemli ölçüde farklılık gösterir (Sundet ve Mermelstein, 1997). Verilen farklı tepkiler, duygu ve davranışların ele alınarak zorlu durumların etkilerinden arınarak normal yaşama geçişleri sağlanmalıdır (Demiröz ve Buz, 2014). Kriz durumları kişinin sosyal işlevselliğini olumsuz etkilemekte, günlük yaşam akışında önemli değişimlere neden olmaktadır. Sosyal hizmetin amacı ise; insanların sosyal işlevselliğini sağlamak ve karşılaştığı güçlüklerle karşı yeni baş etme mekanizmaları geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Öznel bir dönem olan kriz süreci (Theater, 2014) yine öznel bir sosyal hizmet müdahalesini gerekli kılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları krize müdahale ederek müracaatçının içinde bulunduğu kriz durumuyla başa çıkabilmesi için çevresindeki kaynakların yardımıyla baş etme becerileri geliştirmesini sağlayarak, sorunu çözmeyi ya da bu sorunun neden olduğu yıkıcı sonuçların zararlarını en aza indirmeyi hedefler (Yıldırım, 2016). Kriz durumlarına müdahale edecek sosyal hizmet uzmanları şunları göz önünde bulundurmalıdır (Aktaş, 2002):

- Her birey, grup, aile ve topluluğun kendi güçleri vardır.
- Travma, hastalık vb. durumlar müdahale fırsatlarını ve kaynakları riske eder.
- Birey, grup ve toplulukların özelliklerinin, kapasitelerinin ve gelişim sınırlarının bilinmeyen yönleri vardır
- Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılarla onlarla iş birliği içinde hizmet verir.
- Bütün çevre kaynaklarla doludur

Sosyal hizmet, afet öncesi ve sonrası hizmetlerin planlanması, sunumu ve diğer meslekler ile iş birliği sağlanması noktasında katkı verebilecek bir meslektir (Buz,

2002). Sosyal hizmet uzmanları afet sırasında, afet öncesi ve sonrasında savunmasız nüfus ile kaynaklar arasında köprü kurarak afet yönetiminde aktif katılımı ile ön plandadır (Mathbor, 2007). Sosyal hizmet uzmanları; afet öncesinde afete karşı hazır olma ve bilinç geliştirme çalışmalarında yer alır (Tuncay, 2004). Meydana gelebilecek afetlerden toplumun en az zararla kurtulabilmesi için makro boyutta önleyici çalışmalar yürütür (Buz, 2002). Afet sırasında ise afetzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve dezavantajlı grupların hızlıca bakım ve koruma altına alınmasını sağlar (Tuncay, 2004). Sosyal hizmet, afet sonrasında ise psikososyal destek hizmeti vermek başta olmak üzere afetzedelerin yeni yaşamlarına uyum sağlamaları ve hak sahiplerinin tespiti konusunda diğer meslekler ile koordineli bir biçimde çalışmalarını yürütür (Tuncay, 2004). Sosyal hizmet uzmanları, dezavantajlı ve korunmasız nüfusun ihtiyaç duyduğu kaynakları sağlamanın yanında ciddi sağlık ve ruh sağlığı sorunlarını önlemek, bireyler ve kaynak sistemleri arasında bağlantı kurmak, insanlar için daha ulaşılabilir olabilmeleri için çeşitli kaynak sistemleri bir araya getirmek ve geliştirilmiş müracaatçı refahını desteklemek için mikro ve makro çalışmalar yapmak ile sorumludur (Zakour, 1997). Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Rehberi'nde psikososyal destek şöyle tanımlanmıştır:

“Psikososyal” kelime anlamıyla birbirini sürekli etkileyen psikolojik ve sosyal etkilerin hareketli ilişkisi anlamına gelirken; afetlerde psikososyal destek; afet sonrası ortaya çıkabilecek psikolojik uyumsuzlukların/bozuklukların önlenmesi, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden kurulması›/geliştirilmesi, etkilenenlerin ‘normal’ yaşamlarına geri dönmesi sürecinde kendi kapasitelerini fark etmeleri ve güçlenmelerinin sağlanması›, toplumda gelecekte ortaya çıkması muhtemel afet ve acil durumlarla başa çıkma/iyileşme/toparlanma becerilerinin artırılması› ve yardım çalışanlarının desteklenmesini içeren ve afet döngüsünün her aşamasında yürütülen çok disiplinli hizmetler bütünüdür.”(Mağden vd., 2008).

Doğal ya da insan kaynaklı olması fark etmeksizin afet sonrası iyileşme süreçlerinde yer alan sosyal hizmet uzmanları psikososyal müdahalelere önem vermektedirler (Nikku, 2015). Afetlerde psikososyal hizmetlerin iki temel bakış açısı vardır; birincisi afetten etkilenen toplumu yeniden inşa etmek ve toplum kaynaklarını tekrar işler hale getirmek, ikincisi etkilenen bireylere müdahale etmek ve psikolojik bozuklukların ortaya çıkışını önlemektir (Şavur ve Tomas, 2010). Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi Raporu'na göre afet durumlarındaki psikososyal müdahaleler dört aşamadan oluşmaktadır:

1. Aşama: Temel hizmetler ve güvenlik: Temel ihtiyaçların karşılanması ve güvenliğin sağlanması,
2. Aşama: Topluluk ve aile destekleri: Psikososyal destek faaliyetleri,
3. Aşama: Odaklı, uzmanlaşmış hizmetler: Birey, aile veya grup müdahaleleri,
4. Aşama: Uzmanlaşmış hizmetler: birey veya ailelere yönelik profesyonel tedavi.

Afet durumlarında sosyal hizmet uzmanları, afetten etkilenen bireylere sosyal destek sağlarlar (Tufan, 2000). Sosyal destek, yaşamın her aşamasında bir bireyin gerek duyduğu çeşitli ihtiyaçların karşılanması ve biyo-psikososyal iyilik halinin güçlenmesi, korunması ve devamının sağlanması bakımından da oldukça önemlidir (Işıkhani, 2007). Sosyal destek kaynakları genel olarak formal ve informal destek kaynakları olarak ele alınmaktadır (Duyan 2001). Formal destek kaynakları; resmi kurum ve kuruluşlar ile yasal bir çerçeve içerisinde hizmet veren sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlarca yapılan desteklerdir. Yakın ilişkide bulunduğumuz bireyler ile herhangi bir biçimde destek olan ve katkı sağlayan diğer bireyler ise informal sosyal destek kaynaklarını ifade etmektedir (Duyan 2001). Sosyal destek çeşitleri ise dört ana başlık altında toplanmaktadır (Krespi, 1993 akt. Aktaş ve Berk, 2012):

- Duygusal Destek: Sevilme, anlaşılma, empatik anlayışın iletilmesidir.
- Bilgisel Destek: Ortaya çıkan bir durumda başvuru kaynakları ya da olası başatma yöntemlerine ilişkin verilen bilgiler, önerilerdir.
- Araçsal Destek: Maddi gereksinimler, araç-gereç ihtiyacı ve benzeri kaynakların sağlanması ile birlikte yine ihtiyaç duyulduğunda yapılması gereken işlerde yardım almaktır.
- Eşlik Etme/Berberlik Desteği: Bireyin boş vakitlerini beraber geçireceği ya da yapacağı işlerde kendine eşlik edecek bireylerin var olduğuna dair algısıdır.

Sosyal destek, psikososyal destek hizmetleri çerçevesinde meslek elemanları tarafından verilebileceği gibi afetzedelerin ailesi, akrabası veya arkadaşları tarafından da verilebilir. Bu noktada; Soma maden kazası sonrası sosyal hizmet uzmanlarınca yürütülen psikososyal destek hizmetlerine bakmak yararlı olacaktır.

Soma Maden Kazası Sonrası Yürütülen Psiko-Sosyal Hizmetler

Soma maden kazasının hemen akabinde öncelikle arama kurtarma ekipleri ve daha sonrasında psiko-sosyal hizmet vermek üzere birçok kurum ve kuruluş ve sivil toplum örgütü Soma'da faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu çalışmalardan sosyal hizmet

uygulamaları için en önemlisi o günkü adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı² ve Sağlık Bakanlığı'nın oluşturduğu ekiplerin gerçekleştirdiği çalışmalardır.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Soma Maden Kazası Sonrası İnceleme ve Değerlendirme Raporu'na göre; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ekipleri tarafından ilk aşamada 1 sosyal hizmet uzmanı, 1 psikolog, 1 psikiyatrdan oluşan üçer kişilik gruplar oluşturulmuştur. "Manisa Psikososyal Destek Koordinasyon Merkezi" adıyla yürütülen koordinasyon çalışmalarında 1 sosyal hizmet uzmanı ve 1 psikolog yer almıştır. Soma Devlet Hastanesi, maden göçük alanı ve Kırkağaç soğuk hava deposu olmak üzere üç ayrı noktada psikososyal destek hizmetlerinin verilebilmesi amacıyla birimler oluşturulmuştur. Birimlerde yine psikiyatr, psikolog ve sosyal hizmet uzmanları yer almıştır. Madenden canlı kurtarılan işçiler, yakın kaybı olanlar, vardiya dışında olan, hali hazırda çalışan işçiler ve yardım çalışanları risk grupları olarak belirlenmiştir (Soma Maden Kazası Türkiye Psikiyatri Derneği Ruhsal Travma ve Afet Psikiyatrisi Çalışma Birimi Raporu, 2014). Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çalışanlarınca ev ziyaretleri gerçekleştirilerek ev ziyaret raporu hazırlanmıştır. Raporda psikologlar tarafından doldurulmak üzere uyku sorunları, somatik yakınmalar, kabuslar, intihar düşüncesi vb. yaşanan psikolojik sorunların belirlenmesine yönelik bir bölüm bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları tarafından doldurulmak üzere; sosyal güvenlik, temel ihtiyaçların karşılanabilirliği, ailenin sosyal desteği, ailede engelli birey olup olmadığı, ailede uzun süreli tedavi gerektiren hasta bireyin olup olmadığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nı ilgilendiren acil bir durum olup olmadığı ve yapılacak yardımlardan öncelikli beklentilerinin değerlendirilmesine dair bilgiler bulunmaktadır. Bir sosyal hizmet değerlendirmesi, barınma, gıda gibi öncelikli temel ihtiyaçları ve travma sonrası stres belirtileri en yoğun görülen müracaatçılar gibi öncelikli grupları belirleyecek şekilde yapılır (Tuncay ve Akçay, 2018). Ev ziyaret raporunda ayrıca ailede eğitime devam eden bireyin olup olmadığına ve var ise bilgilerinin alınmasına yönelik bir bölüm daha bulunmaktadır (Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Soma Maden Kazası Sonrası İnceleme ve Değerlendirme Raporu, 2014).

Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı'nın yanı sıra alanda psiko-sosyal destek ihtiyacının karşılanması için Kızılay çatısı altında biraraya gelen Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği(APHB) bünyesinde yer alan sivil toplum örgütleri olan Türk Psikiyatri Derneği, Türkiye Çocuk ve Gençlik Psikiyatrisi Derneği, Türk Psikologlar Derneği,

² Bu Bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği üyeleri de Soma'da gönüllü olarak destek vermişlerdir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020). Soma maden kazası sonrası yürütülen psikososyal hizmetlerin; kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde yürütüldüğü görülmektedir. Verilen psikososyal hizmetlerin maden işçilerinin ve ailelerinin yaşadığı sorunların çözümüne olan etkilerini bilmek önemlidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizine dayanan algı ve olayların doğal ortamda ortaya konmasına yönelik bir araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırma, araştırma yapılan grubun dünyayı algılayışları ve deneyimleri ile ilgilenir (Merriam, 2018).

Maden kazasının ardından kazayı birebir yaşayan maden işçilerinin Soma'dan başka yerleşim yerlerine taşınmaları, dolayısıyla örneklem sayısının azlığı ve Türkiye'de ilk kez böylesine büyük bir maden kazasının yaşanması ve bu kazaya tanıklık edenlerin deneyimlerinin derinlemesine betimlenmesi ve deneyimlerindeki farklılıkların ortaya konması amacıyla çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır (Creswell, 2013).

Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın amacı; Soma maden kazasından sağ kurtulan işçilerin kaza sonrasında yaşadığı psikolojik sorunları ve bu sorunların aile içi ilişkilerine etkilerini anlamaktır.

Çalışma Grubu

Çalışma Soma maden kazasını birebir yaşamış ve çalışmanın yapıldığı süre içerisinde Soma'da ikamet eden maden işçilerini kapsamaktadır. Resmi rakamlara göre kazayı deneyimleyen ve arama kurtarma çalışmalarına katılanların toplam sayısı 487'dir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2020). Ancak maden kazasında yer altında olan ve kazayı deneyimleyen maden işçisi sayısı tam olarak bilinmemektedir. Manisa iline bağlı Soma ilçesi maden işletmelerinin çokça bulunması sebebi ile göç alan bir yerleşim yeridir. Maden işçilerinin önemli bir kısmı ise kazanın ardından başka il ve ilçelere taşınmışlardır. Kazadan sağ kurtulan ve çalışmanın yapıldığı sürede Soma'da yaşayan işçilerin bilgi ve adreslerine ulaşılabilecek herhangi bir kaynak olmadığından araştırma kartopu örnekleme ile yapılmıştır. Araştırma kapsamında 36

maden işçisine ulaşılmıştır. 22 işçi görüşmeyi kabul etmemiştir. Soma, kazanın ardından medyanın yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır. Görüşmeyi kabul etmeyen işçiler bunun sebebini; medyaya demeç veren maden işçilerinin işverenler tarafından işe alınmaması ve/veya mevcut işlerini kaybetme kaygısı olarak belirtmişlerdir. Araştırma sırasında başka bir maden ocağında çalışan işçiler bu sebebe, fiziksel olarak yorgun olmalarını da eklemiştir. Ayrıca 1 maden işçisi görüşmeyi kabul etmiş ancak görüşme öncesinde zaman istemiştir. Bu zaman diliminde maden işçisinin stresli olduğu gözlemlenmiştir. Sonrasında kaza sırasında yaşadıklarını tekrar hatırlamak istemediğini ve görüşmek istemediğini belirtmiştir. Çalışma grubunu, çalışmaya kendi isteği ile katılan 14 maden işçisi oluşturmuştur. Kartopu örnekleme ile yapılan çalışmada görüşme yapılan maden işçileri kazayı deneyimleyen başka maden işçilerinin ismini vermiştir. Görüşülen maden işçilerinin aynı maden işçilerinin isimlerini vermeleri ile araştırma sonlandırılmıştır

Veri Toplama Araçları ve Veri Analizi

18.11.2015 tarih ve 2015/09 sayılı Manisa Celal Bayar Üniversitesi Etik Komisyon izni ve Soma Kaymakamlığı'ndan alınan 01.12.2015 tarih ve 1348 sayılı iznin ardından araştırma verileri toplanmıştır. Araştırma verileri 02.12.2015-21.12.2015 tarihleri arasında toplanmıştır.

Görüşmeler araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış form eşliğinde derinlemesine görüşme yoluyla yapılmıştır. Görüşmelerde araştırmacının hazırladığı sorular kullanılmıştır. Sorular araştırmacının amacı ile bağlantılı olarak duyulan ihtiyaçlar ve literatür bilgisi ile oluşturulmuştur. Görüşmeler katılımcılara uygun olan yer ve saatte yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 45 dakika sürmüştür. Görüşmelerde gönüllü onam formu imzalatılmıştır. Katılımcının çalışmaya katılmayı ve görüşmelerde ses kaydı alınmasını kabul etmesiyle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen kayıtlar yazıya dökülerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yazıya dökülen görüşmeler tekrar tekrar okunmuş, veri azaltım yoluna gidilerek kodlara ulaşılmıştır. Belirlenen kodlardan benzer olan kodlar bir araya getirilerek temalara ulaşılmıştır. Fakat, araştırma kodları ve temaları oluşturulurken; sistematik bir yol izlenmesinin aksine nitel araştırmanın döngüsellikinden dolayı elde edilen görüşme dökümleri tekrar tekrar okunmuştur.

Araştırma bulgularında katılımcılar Katılımcı "K" olarak ve sayı numaraları ile kodlanmıştır.

Katılımcılar

Çalışmaya 14 maden işçisi katılmıştır. Katılanların tamamı erkektir ve evlidir ve 13 katılımcının 1 veya 2 çocuğu bulunmakta 1 katılımcının ise çocuğu yoktur. Yaşları 27-35 yaş aralığındadır. 11'i ilkokul, 3'ü lise mezunudur. 12'si çekirdek ailesi ile yaşarken 2'sinin ailesi geniş aile yapısındadır. Araştırmaya katılan 14 maden işçisinin tamamı evli ve 13'ü en az 1 çocuk sahibidir. Çalışma süresi 1-12 yıl arasında değişmektedir.

BULGULAR

Elde edilen veriler kodlanarak temalar oluşturulmuştur. Psikolojik sorunlar, psikolojik sorunların çözüm yöntemleri teması altında psikososyal destek ve sosyal destek alt temaları, ailevi sorunlar teması altında "aşırı sinirlilikten" kaynaklı ailevi sorunlar ve maddi yetersizlikten kaynaklı ailevi sorunlar alt temaları, ailevi sorunların çözüm yöntemleri teması altında, psikososyal destek ve sosyal destek alt temaları oluşturulmuştur.

Psikolojik Sorunlar

Yaşanan maden kazası ile birlikte işçiler uzun saatler yerin metrelerce altında kalmış, karanlık sebebiyle korkuyu belki de çok daha fazla hissetmiş ve vardiyalı, uzun çalışma sistemi sebebiyle ailelerinden bile çok zaman geçirdikleri arkadaşlarının toplu ölümüne şahitlik etmişlerdir. Hatta kazadan daha kısa sürede kurtulan işçiler kurtarma ekibi ile birlikte, hem yol göstermek hem de arkadaşlarını kurtarmak için tekrar kaza yerine inmişlerdir. Katılımcılar maden kazansında ölümlerden kaynaklı olarak psikolojik sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir:

"Psikolojik olarak sıkıntı yaşadım tabi. Orada olayı birebir görmek... Bayağı cenaze gördük. Ben iki gün eve gelmedim mesela oralarda yardımcı olayım diye" (K1).

Bir katılımcı kaza sonrası kapalı alanda duramadığını ifade etmiştir.

"İlk zamanlar dışarıya çıkamamak, otobüse binememek. Beni boğuyordu kapalı alanlar."(K14)

Maden kazası esnasında arkadaşlarının ölümüne tanıklık eden bir katılımcı ise mezarlıktan ve ölümden korktuğunu dile getirmiştir. Katılımcı kapalı yerlerden korktuğunu ve uykusuzluk yaşadığını belirtmiştir.

"Geceleri yatamadım. Agresif hareketlerde bulunup bazen kapalı alanda duramadım. Mezarlık korkum vardı. Çünkü aynı anda iki tane cenaze bir

anda gömdüm, birinden çıktım birine girdim. Ben gömdüm toprağa iki tane sevdiğim kişiyi... Tedirginlik hali var. Geceleri mesela lambasız yatamıyorum. Araç da korkum var biraz benim mesela. Hani normalde herkes seyir halinde giderken o araba bana çarpacak korkusu yani var bende. Bu olaylardan sonra gelişen bir şey. Evden yoksun kalacağım korkusu var, evdekileri yalnız bırakacağım korkusu var. Yani onları yalnız bırakma korkusu ne sebeple olursa olsun...” (K12)

Görüşmelerde katılımcılar uyku sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yine katılımcılar rüyalarında maden kazasını ve kazada kaybettikleri arkadaşlarını gördüklerini söylemişlerdir. 10 yıldır madende çalışan K8 kazadan kurtulduktan sonra tekrar kaza yerine arkadaşlarını kurtarmak için girmiştir. K8, tekrar maden ocağına girme sebebini şu şekilde anlatıyor:

“...Kendimizi hiçe saydık. Bir arkadaşımızı dışarı çıkarabilirsek diye biz içeri girdik girmek zorundaydık. Çünkü o kadar emeğimiz var, mutlaka ekmeğimizi suyumuzu paylaştık. ... Mesela bizim yemek yediğimiz yerlerde, yemek çantalarımızı(madencilerin evlerinden beraberinde getirdikleri yiyecekler) attığımızda(kenara koyduğumuz yerlerde) fareler oluyor çok. Genellikle çantalarımıza fareler girip yemeklerimizi yiyebiliyor, aç kalıyoruz. Bu insanın hakkı ödenir mi ya. Hani o hakkı ödemek için elimizden geleni ardına koyduk, kurtarmaya girdik...”

Katılımcının bu ifadesi iş arkadaşları ile bağlarının ne denli kuvvetli olduğunu anlamak, kazayı deneyimlemesi ve arkadaşlarını kaybetmesinin etkilerinin daha iyi anlamak açısından önemlidir. Nitekim katılımcı yaşadığı sorunları şöyle ifade etmiştir:

“Bağırmlar, çağırmlar... Gece rüyalarım da kalkmalar devamlı, uyku zaten uyuyamıyordum o olayın etkisiyle şokuyla. Devamlı stresten böyle depresyon geçiriyordum. Vücutta titremeler falan öyle işte. Olayı gördükçe, duydukça daha hâlâ sürüyor.” (K8)

Katılımcılar, kazayı ve kazada kaybettikleri arkadaşlarını rüyalarında gördüklerini ve bu yüzden uyumakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

“...Ölen arkadaşlarım gece rüyama giriyor. Daha çok şu an böyle muhabbetini ettiğim zaman, maden muhabbeti geçtiği zaman sabaha kadar uyuyamıyorum.”(K4)

“Her şey insanın gözünün önüne geliyor. Arkadaşların oradaki(kaza anındaki) hayali gözümün önüne geliyor. Vefat ettiği hali gözünün önüne geliyor. İnsan istese de uyuyamıyor. Gözümü yumuyorum mesela uykum kaçıyor, kalkıyorum hadi dolaşayım diyorum gene uykum kaçıyor. Yani ister istemez kaçıyor. İster istemez beyninden zaten çıkmıyor.” (K5)

8 yıldır madende çalışan K5, kazadan kurtulduktan sonra gönüllü olarak tekrar maden ocağına girmiştir. Arkadaşlarının cesetlerini yeryüzüne çıkarmak zorunda kalan katılımcı, olaya ilişkin görüntülerin tekrar gözünün önüne geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca katılımcı kazada kaybettiği arkadaşları ile ilişkilerinin yakınlığı ve çalışma şartlarının ne denli zorlu olduğunu anlamamızı sağlayabilecek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir bardak çayı ikiye bölüyorduk, üçe bölüyorduk dörde bölüyorduk. Bir ekmeği beşe bölüyorduk. Ne bileyim aynı kaşıқта yemek yiyorduk.”(K5)

Bir diğer katılımcı(K7) yaşadığı sorunları anlatırken ağlamıştır ve görüşmeye bir süre ara verilerek kendisini iyi hissettiğini ve görüşebileceğini belirttiikten sonra devam edilmiştir. 4 yıldır madende çalışan katılımcı arkadaşlarının cenazelerine gidemediğini söylemiştir. Kaza ile ilgili konuşmaktan kaçındığını ve yaşadığı uyku sorunlarını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“...Dalıp gidiyorsun böyle bir şeylere. Unutuyorsun her şeyi. Onları düşünüyorsun. (Sesi titremeye başladı) Etkileniyorsunuz.(Ağladığı için görüşmeye bir süre ara verilmiştir) ...Ben konuyu geçiştirdim yani böyle olacağını düşünmüyordum. Daha önce de defalarca konuştum ama geçiştiriordum ben bu kadar üstünde durmuyordum, yani duygusal boyutuna girmiyordum hiç... Uyuyamadım rahat uyuyamadım mesela. Yatamadım kalktım hani rüyalarımda onları gördüğüm için seviniyorum ama kalktığımda olmadığı için üzülüyorum mesela.” (K7)

Görüşmelerde yaşanan psikolojik sorunların maden kazasını hatırlatan bir durum ya da olay olduğunda tekrarlandığı ifade edilmiştir. Bir katılımcı yaşadığı durumu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“...Geçenlerde bir yere gittik. Maden ocaklarına yaklaşırken koku olur hani kömür kokusu de artık. Ne kokusu adını bilmiyorum. O kokuyu duyduğumda kafam allak bullak oldu. Sanki böyle panik atak başlamış hissettim kendimde. Mesela evimin ön balkonuna çıkıp sigara içemiyorum

hali hazırda. Sürekli sekiz ay boyunca evine gidip geldiğim bir abim maden kazasında kaldı. O esnayı yaşıyorum yani, hali hazırda balkona çıktığımda onu görüyorum.”(K3)

Maden kazası sırasında arkadaşlarının cesetlerinin üzerinden sürünerek çıkmak zorunda kalan katılımcı maden kazasının ardından tekrar başka bir maden ocağında çalışmaya başlamış ve madende çalışmanın kazayı ve arkadaşlarını hatırlattığını ifade etmiştir:

“Uyku sorunum çoktu. Hiç uyuyamadım desem yeri var. Psikolojim çok bozuldu. Gözümü kapatsam ölen arkadaşlarım bizi niye kurtarmadın diye gözümün önüne geliyor. Şimdi olmadık zamanda geliyorlar hâlâ. Şuan çalıştığım yerde her gün yanımdan geçiyorlar. Her gün dua ediyorum onlara. Onlar öldü onların sayesinde maaşlar yükseldi hafta tatili iki gün oldu. Rahata kavuştuk insanlar. Keşke olmasaydı da o eski parayı alsaydık.”(K6)

Bir katılımcı ise yaşanan psikolojik sorunlara ek olarak unutkanlık, obsesif davranışlar, karanlıktan korkma gibi sorunlarından bahsetmiştir.

“...Yani değerlendirme yaparsak olaydan sonra çok unutkanlık oldu, hat safhada. Bazen dengesiz davranışlarım oldu. Mesela merdiven basamaklarını saymak, yoldaki taşları saymak gibi takıntılarım olmaya başladı. Korku vardı. Kendi evimin içinde bir odadan diğer odaya yalnızken geçemezdim. İlk bir iki ay evde bütün ışıklar açıktı benim. Sabaha kadar açıktı. Karanlıktan korktum çünkü.”(K10)

Katılımcıların birçoğu psikolojik sorun yaşadığını ifade etmiştir. Maden işçilerinin yaşanan psikolojik sorunların çözümünde hangi yöntemleri kullandığı ve hangi kaynaklardan yararlandığını anlamak önemlidir.

Psikolojik Sorunların Çözüm Yöntemleri

Çalışmada yaşadığı psikolojik sorunların çözümü için sadece sosyal destek, sadece profesyonel destek ve her ikisini birden alan katılımcılar bulunmaktadır. Profesyonel destek, madencilerin psikolog, psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı gibi meslek uygulayıcıları tarafından verilen hizmetler ile psikososyal destek hizmetlerini ifade eder. Sosyal destek ise içinde buldukları toplum ve aile bireylerinin verdiği destek anlamına gelmektedir.

Sosyal Destek

Aile ve arkadaşlarından yani sosyal destek mekanizmalarından aldığı desteğin yararlı olduğunu ifade eden iki katılımcının(K6, K7) sosyal destek çeşitlerinden duygusal destek almışlardır. Duygusal destek gören iki katılımcı ise aldıkları desteği şu şekilde ifade etmişlerdir:

“...Yani oradaki arkadaşlarım, mahalledeki arkadaşlarım çok destek oldu. Ailem, çocuklarım anam, babam hepsi... Onlar yardımcı oldu yani. Çocuklarım eşim desteklediler.”(K6)

“Eşim sağ olsun yanlış bir şey söylemedi veya üstelemedi, devam ettirmedi. Yanlış bir şey söylememek için çok da konuşmadı. Eşim biraz daha böyle tedirgin yaklaştı. Hani söylediğim şeylerle sinirlendirebilir miyim tekrar diye. Kız kardeşim, annem ve en çok da babam destek oldu. O konuyu açmadı farklı şeylerden bahsetti. Benim takıldığım yerlerde ilgimi dağıttı. Hani dalıp gidiyorum o dalıp gitmemi dağıttı. Farklı şeylerden bahsetti. Biraz da babaya sevgim fazladır. Hani onun doğrultusunda babam bayağı destek oldu.” (K7)

K7 ayrıca profesyonel destek almamasının sebebi olarak duygularını bastırıldığını kazada yaşadıklarının duygusal boyutuna kendisini daha kötü hissetmemek için girmek istemediğini belirtmiştir. Bir katılımcı ise profesyonel destek almak istememesinin sebebini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“...Çarşıda psikolojik destek almak isteyenler gelsin diye yazmışlar. Ha bir ara düşündüm gitmeyi sonra vazgeçtim, gitmedim. Kendim aşabilirim diye. Hem güçlü gibi hissedirim kendimi diye hem de hani bir şeyleri kendim elde edeyim diye.” (K5)

Aşağıda ise arkadaşlarından sosyal destek çeşitlerinde eşlik etme desteği gören bir katılımcı ayrıca maden kazası ile ilgili hatırlatıcılardan kaçındığını da ifade etmiştir:

“...Sürekli hala daha hâlihazırda arkadaşlarımla vakit geçiriyorum. Sürekli seyahat ettik olayı unutmak için. En ufak bir şey hissettiğimde köye atıyorum kendimi. Hani bizim maden ocağına yaklaşmadım şu ana kadar. Madende çalışan arkadaşlarımla görüşmüyorum.” (K3)

Psikososyal Destek

İki katılımcı ise aldıkları profesyonel ve sosyal desteği ve eşleri ile ailelerinden gördükleri duygusal desteği aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

“Bir psikoloji doktorumdan psikiyatri doktoru, eşim bir de arkadaşlarımın yardımıyla atlattım. Eşim, herkesin başına gelebilir, üzülme diyordu. (K9)

“Kimseden destek almadım. Psikoloğa gittim sadece. Aile desteği olmasaydı zaten bilmiyorum da yani pimi çekilen bomba gibiydik.” (K12)

Tüm bulgular göz önünde bulundurulduğunda, çalışmada psikolojik sorunlarla başa çıkmada genel durum şu şekildedir: psikolojik sorun yaşayan 13 katılımcıdan 1’si sadece profesyonel destek, 6’sı sadece sosyal destek ve 6’sı ise hem profesyonel hem de sosyal destek almıştır. Bir katılımcının birden fazla destek aldığı da düşünüldüğünde toplamda 12 kişi sosyal destek, 7 kişi de profesyonel destek almıştır. Buradaki nicel veriler kazadan sağ kurtulanların durumuna genellenebilecek bir bulgu vermemekle birlikte çalışmaya dahil edilen grubun hangi destek mekanizmalarından faydalandığını görebilmek açısından önem taşımaktadır.

Kişiler çoğu zaman çevresinden sosyal destek talep etmez. Aynı sistemde bulunan bireylerin birbirinden etkilenmesi ile birlikte ihtiyacı olan kişiyi güçlendirme amacıyla sosyal destek mekanizmaları kendiliğinden destek vermeye çalışır. Ancak afet durumları, travmatik kriz olması yani mevcut baş etme mekanizmaları çözülememesi kişilerin profesyonel bir hizmet almalarını, bu hizmetin mevcut kriz dönemini sağlıklı atlatabilme amacı taşıması gerekmektedir. Sosyal hizmet afet sonrası krize müdahale uygulamaları ile hizmet verir. Mevcut güçlü yanlar ve kaynaklardan faydalanırken kişinin ileride olası sorunlarına koruyucu-önleyici yaklaşım çerçevesinde güçlendirme amacı taşır.

Maden kazasından sağ kurtulan afetzedeler, olası bir kriz döneminde kendisine sorunları çözme becerisi kazandıracak olan hizmetler hakkında bilgi sahibi olmayabilirler. Ayrıca sosyal destek mekanizmalarından duygusal ve eşlik etme desteği gören katılımcılar ihtiyaç duydukları bilgisel desteği de alamayabilirler. Afet dönemlerinde etkili bir afet yönetimi, afetzedelerin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin verilmesi ve uzun vadede toplumun bu hizmetler hakkında bilgilendirilmesini içermelidir.

Yaşanan Ailevi Sorunlar: “Kapıyı Kapatmayın Babam Gelecek”

Maden kazası gibi travmatik deneyimler yaşanan olayın sonrasında duygusal, bilişsel, fiziksel, davranışsal ve sosyal sorunlara sebep olabilmektedir (Mağden ve diğerleri, 2008). Kaza sonrasında birey kriz dönemindedir ve yaşadığı sorunları çözmede şimdye kadar karşılaştığı diğer sorunlarını çözmekte kullandığı baş etme yöntemleri yeterli olmamaktadır. Çözülemeyen sorunlar bireyin içinde bulunduğu ve belki de en çok etkileşimde bulunduğu ailesinde yer alan diğer bireylere de yansımaktadır. Çünkü bir maden kazası sadece kazayı yaşayan maden işçilerini değil, işçilerin yakın çevresinde ilişki içinde bulunduğu sosyal ağları ve toplumu da etkilemektedir (Taylor ve Fraser, 1981 akt.Tuncay, 2004).

Sinirli Olma Halinin Neden Olduğu Ailevi Sorunlar

Araştırmaya katılan katılımcılar, maden kazasının ardından daha sinirli olduklarını ve bu durumun aile içinde yaşanan sorunların artmasına sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Eskiye oranla artış gösteren sinirlilik hali ile doğru orantıda tartışma ve huzursuzluk halinin de arttığını bildirmişlerdir. Afetzedelerin sinirli olma halinin hem eşler arasındaki ilişkiye hem de baba ile çocuk arasında sorunlara sebep olduğu anlaşılmaktadır.

K2 eşi ile daha öncesine oranla daha çok tartıştıklarını, kazanın ardından ilaç tedavisi gördüğünü ve ilaçların onu sakinleştirdiğini ifade etmiştir. Katılımcı o dönemde yaşadıklarını ise şöyle anlatmaktadır :

“...Yani o günden sonra aşırı bir sinirlenme en ufak lafa sinirlenme oldu. Özellikle tartışma daha önceki ne nazaran daha fazla olması. En ufak bir kelimenin bana biraz daha kötü gelmesi.” (K2)

Katılımcılar yaşadıkları psikolojik sorunların çocukları ile olan ilişkilerine de etki ettiğini vurgulamışlardır. Bu durumu aşağıdaki gibi betimlemişlerdir:

“...Ne bileyim önceden çok iyiydim mesela hanımımınla olsun, çoluğumla çocuğumla olsun. Ama bu olaydan sonra hemen olmadık bir şeyde ayarım kaçıyor, moralim bozuluyor. Hemen kavga dövüşe hazırım o an mesela.” (K4)

“...Mesela insan en ufak bir şeye kızıyor. Nasıl kızıyor dersin problem yaratıyorsun yok yere. Atıyorum çocuğun bir şey istiyor, çocuğun en ufak bir şeyine kızıyorum.” (K5)

“Çocukların sesleri gürültüleri beni çok etkiledi. Çünkü sestem görüntüden çok rahatsız oluyordum. Yarı bağışmalar, sinir gerginliği falan oluyordu.”

(K8)

Bir katılımcı ise yaşadığı sorunların hem eşine hem de çocukların yansımaları aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“...Çok sinirsel oldum mesela eşim ne söylese hep tersliyordum. Mesela çocuklarım var ikiz, devamlı azarlıyordum. Hayatta bu güne kadar el kaldırmadım ama çok şeyler yaşadım yani çocuklarıma bağırdım, eşime bağırdım...” (K9)

Yaşanan ailevi sorunlardan biri de madencinin yaşadığı psikolojik sorunların yarattığı durumlardır. Ailedeki bir bireyin yaşanan bir problemin diğer aile üyelerine olan etkisini de açığa çıkarmaktadır:

“Kendi yapmış olduğum istenmedik hareketler var. Uyku düzenim bir kere yok, ikincisi ailem de buna tedirgin oldu mesela. Böyle yatakta kıpırtı olduğunda hanım sanki beni yanında yokmuş hissediyor. Yani gidecek geri gelmeyecekmişim gibi düşünüyor.” (K12)

Maddi Yetersizliklerden Kaynaklı Ailevi Sorunlar

Ailevi sorunların diğer sebebinin ise maddi yetersizlikten kaynaklanan sorunlar olduğu ortaya konmuştur. Maddi yetersizlikten kaynaklanan sorunları ifade eden bir katılımcı maddi yetersizliğin kendisini doğrudan etkilediğini, bir diğer katılımcı da iş bulamadığı ve maddi sorunlardan dolayı başka bir şehirde yaşamak istediğini ancak eşinin bu isteğini onaylamadığı için sorun yaşadıklarını belirtmiştir.

“Maddi yetersizliklerden dolayı ev içinde anlaşmazlık yaşadık.” (K4)

“...İş bulamadığım için Soma'dan gitmek istiyorum ama eşim beni desteklemiyor...” (K3)

Aile içinde maddi sorunların yaşanması, zorunlu ihtiyaçların karşılanamamasına sebep olabilir. Karşılanamayan zorunlu ihtiyaçlar ailede gündelik yaşamda sorun yaratacağı gibi aile bireylerinde gelecek kaygısına sebep olabilir. 14 katılımcıdan 12 katılımcının eşleri devamlı bir işte çalışmamaktadır. Tek ücrete bağılı olarak geçimini sağlayan aileler, gelir getiren tek kaynağın kaybedilmesiyle birden fazla maaş geliri ya da maaştan başka bir geliri olan ailelere kıyasla maddi sorunlardan daha çok

etkilenebilir. Maddi sorun yaşayan madenciler eve gelir getirememesi sebebiyle kendisini yetersiz hissedebilir ve bu da yaşanan travmatik deneyimi tetikleyebilir.

Aile bilindiği gibi en temel ihtiyaçların karşılandığı, en çok etkileşimde bulunulan sistemdir. Aile, aile bireylerinin kendilerini güvende hissettikleri, duygu ve düşüncelerinin rahatça ifade ettikleri yerdir. Sistem içinde yaşanan sorunlar bireyler arasındaki iletişim ve etkileşimi bozabilir. Bu durum sorun yaşanmasına neden olabileceği gibi mevcut sorunların da büyümesine neden olabilmektedir. Nitekim katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi; katılımcıların içinde bulunduğu durum aile içindeki diğer bireylerle de sorun yaşamalarına sebep olmuştur. 2 çocuk babası K3'ün ailesine kendisinin kazada öldüğü bilgisi verilmiştir. Verilen yanlış bilgiyi ardından çocuklarının psikolojik olarak sorun yaşadığını belirtmiştir:

“Yani şimdi kızım toparlayamadı, zor toparladık kızımı. Oğlum o gün kapıyı kapattırmamış. Babam gelecek babam kapıyı kapatmayın demiş. Haliyle olayı bilenler eve doluştuğundan demiş yani kapıyı kapatmayın benim babam gelecek. Gece saat 01.30 a kadar uyumadan onu beklemiş çocuk. O yüzden yanında bir şey konuşamıyorum.” (K3)

Afet sırasında, afetzedelerin ailelerine yanlış bilgi verilmesi ailelerin sorun yaşamalarına sebep olabilmektedir. Afet sırasında ve sonrasında haberleşme ağı içerisinde bilgilerin doğru ve tutarlı aktarılması yaşanabilecek olası sorunların önüne geçilmesi bakımından önemlidir.

K3 evine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı çalışanların geldiğini ve maddi bir ihtiyaçlarının olup olmadığını öğrenmek istediklerini, kendisinin de çocukları için pedagogun gerektiğini söylediğini ifade etmiştir. Daha sonra K3 çocuklarının ve kendisinin yaşadığı sorunların çözümü için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı çalışanların kendileri ile iletişime geçerek Soma'da kurulan psikososyal destek merkezine çağırıldıklarını ifade etmiştir. Merkeze gitmediklerini ifade eden katılımcı sebep olarak ise; bu desteğin evde verilmesine dair olan inancını göstermiştir.

Yaşanan Ailevi Sorunların Çözüm Yöntemleri

Ailevi sorun yaşayan katılımcıların, yaşadıkları sorunları çözmeye sosyal destek ve profesyonel destek olmak üzere iki yönteme başvurdukları görülmüştür.

Psikososyal Destek

Bir katılımcı eşi ve çocukları ile birlikte aldığı psikososyal desteği şöyle ifade etmektedir:

“Eşim çocuklarım falan bayağı bir tedavi gördük Biz en çok Sosyal Psikologlar Derneği yardım etti. Toplu olarak aile görüşmesi çocuklarla görüşme, eşlerin görüşmesi böyle bir program ayarladılar bize.” (K8)

Sosyal Destek

Ailevi sorunları çözmeye aldıkları sosyal desteğin yöntemini ifade eden katılımcıların genel olarak eşlerinden duygusal destek aldığı görülmektedir. Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“...Eşimin mesela bana dediği “Ne olursa olsun hayat devam ediyor. Çocuklarını düşün, bizi düşün, beni düşün, anneni düşün, sevdiklerini düşün. Mesela kafan dalgın olur, araba sürerken, biriyle konuşurken, bir şeye kızsarsın. Sakın kızma, tartışmaya girme. Kafan her zaman yolda giderken, araba kullanırken bizde olsun bizi düşün. Böyle şeyleri kafana takma. Her şey olur geçer. Her şey insanlar için.” (K5)

“Eşim üzülme, dert etme dedi hep.” (K9)

Bir aile bireyinin yaşadığı sorun ya da sorunlar diğer aile bireylerini de etkilemektedir. Yaşanan sorunun etkili bir biçimde çözülebilmesi için ailedeki tüm bireylerin çözüm sürecine dahil olmaları gerekmektedir. Bu süreçte ailenin vereceği sosyal destek önemlidir. Sosyal destek, kişinin ilişki içinde olduğu bireyler ve sosyal çevreden gelen destekleyici davranışlardır. Bu destek kişinin stresli olaylarla baş etmesini kolaylaştırır. Sosyal desteği yararlı kılan bir diğer unsur ise aldığı sosyal desteğin çeşididir. Bireyin sorun çözme aşamasında ihtiyacı olan sosyal destek çeşidini almaları şüphesiz sorun çözmeye daha etkili olacaktır. Bireyin ihtiyaç duyduğu sosyal desteğin verilebilmesi ise ailenin sahip olduğu güce bağlıdır.

TARTIŞMA

Bu çalışma Soma maden kazasından sağ kurtulan maden işçilerinin yaşadığı kaza sonrası psikolojik ve ailevi sorunlar ile bu sorunlarla nasıl başa çıktıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde yaşanan psikolojik sorunların şunlar olduğu görülmüştür: uykusuzluk, asosyal davranışlar, kapalı alan korkusu, sinirli olma hali, mezar ve ölüm korkusu, karanlıktan korkma ve karanlıkta uyuyamama, kaza ile ilgili rüyalar görme, titremeler, bağırma, olayı sık sık ve tekrar yaşama (flashback), unutkanlık.

Katılımcılar özellikle uykuya dalmakta güçlük çektiklerini, karanlıkta uyuyamadıklarını ve kaza ile ilgili rüyalar gördüklerini belirtmişlerdir. 17 Ağustos 1999 Marmara

depreminin ardından yapılan bir çalışmada depremzedelerin de benzer şekilde uykuya dalmakta ve uykuyu sürdürmekte zorluk yaşadıkları ortaya konmuştur (Özmenler vd., 2001). 1998 Adana - Ceyhan depreminin ardından yapılan başka bir çalışmada ise, depremzedelerin depremle ilgili kâbuslar gördüğü, olayı tekrar tekrar yaşadığı, ve uyku sorunu yaşadığı ortaya çıkmıştır (Uğuz vd., 2000). Maden işçileri ile yapılan bir çalışmada iş kazalarına sürekli tanıklık etme, uykusuzluk gibi bazı faktörlerin işçilerin psikolojisini olumsuz etkilediği ortaya konmuştur (Yelboğa, 2018). İnsan kaynaklı afetler içinde yer alan maden kazasının ardından afetzedelerin yaşadığı psikolojik sorunlar, doğal afetlerin ardından yaşanan sorunlar ile benzerlik göstermektedir. Farklı afet türleri içinde yer alsa da aniden ortaya çıkmaları, can kaybına neden olmaları, göçük altında veya maden ocağında kalma gibi benzer afet özelliklerinin travmatik deneyimi etkilediği düşünülmektedir. Afetin afetzeler üzerinde bıraktığı etkilere bakmak, özellikle maden kazasının maden işçileri üzerinde bıraktığı yoğun etkiyi anlamak açısından önemlidir. Ayrıca özellikle maden kazasının ardından tekrar madende çalışan katılımcılar, maden ile ilgili herhangi bir durum ya da olayın ardından bu sorunların arttığını belirtmişlerdir.

Katılımcıların belirttiği bir diğer sorun ise asosyal davranışlar ve insanlardan uzaklaşmadır. Yapılan bir çalışmada, depremzedeler benzer olarak toplumsal ve mesleki işlev bozukluğu yaşadıklarını belirtmişlerdir (Uğuz vd., 2000). Başka bir çalışmada ise depremzedeler nadiren insanlardan uzaklaştıklarını belirtmiştir (Özmenler vd., 2001). Bu çalışma ile araştırma bulgularının farklı olmasının sebebinin çalışmada yer alan depremzedelerin depremden doğrudan ve yoğun etkilenen katılımcıların yanı sıra depremden doğrudan etkilenmeyen yerleşim yerlerinden de katılımcıların olmasının olabileceği düşünülmektedir. Ancak araştırmada maden kazasını birebir deneyimlemiş katılımcıların olmasının afetin etkilerinin daha yoğun hissedilebileceği düşünülmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada maden kazasını deneyimleyen işçilerin, kazaya tanıklık edenlere oranla travma sonrası stres bozukluğu tanısı alma oranlarının ve travmadan etkilenme yoğunluklarının yüksek olduğu bulunmuştur (Zungu, 2013).

Konuk ve arkadaşlarının (2006), maden işçileri ile yaptığı araştırmada, çalışanlar iş güvenliğinin sağlanmasının verimlilik açısından her zaman önemli olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle maden kazasına tanıklık eden işçilerin iş güvenliğinin sağlanması ile birlikte çalışma koşullarının da işçilerin mevcut ihtiyaçlarına göre düzenlenmesinin hem işçilerin fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığını olumlu etkileyeceği hem de işçilerin verimliliğini arttıracığı düşünülmektedir. Başka bir

çalışmada, katılımcıların %59,8'i bir maden kazasına tanıklık etmiş, %26,7'si de kaza geçirmiştir (Yavan, 2017) Yapılan başka bir çalışmada çalışmaya katılan maden işçilerinden sadece %8'i iş kazası geçirmesine rağmen; maden işçilerinin %79,3'ü çalışırken kendilerinin beden ve ruhen güvende hissetmediklerini belirtmiştir (Karaahmetoğlu, 2019). Yaşanan kazanın ardından maden işçileri özellikle kapalı alan korkusu, karanlıktan korkma ve karanlıkta uyuyamama gibi şikayetlerde bulunmuştur. Yapısı gereği tehlikeli olan maden ocağında çalışmak; özellikle maden kazası gibi ciddi bir kazanın ardından madenciler için kendilerini normalden de daha az güvende hissettikleri bir yer haline gelebilmektedir. Ayrıca başka bir araştırmada iş kazası geçirmiş maden işçilerinin psikolojik sorunlar yaşama sıklığının arttığı görülmüştür (Kuzu vd., 2018).

Ayrıca tüm iş kollarında olduğu gibi özellikle madencilik gibi tehlikeli bir iş kolunda hem psikolojik ve çevresindeki diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlayan sosyal iyilik halinin korunması oldukça önemlidir. 20 maden işçisi ile yapılan nitel bir çalışmada katılımcıların neredeyse tamamı maden de çalışmanın psikolojik boyutunun, yeraltında çalışmanın zorluklarından ve fiziksel yorgunluktan daha önemli olduğunu belirtmiştir (Kuzu, 2014). Maden kazasının yaşandığı bu bölgede insanların madene girerken "bin kez düşünmesi" gerektiğini ifade etmiştir (Toygar ve Orhaner, 2018). Maden işçileri hem yaşanan travmatik kazanın psikolojik etkileri hem de işsizlik ve/veya yaşanan maddi sorunlar ile birlikte aynı anda birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Maden işçileri ile yapılan bir çalışmada işçilerin %53,7'si birçok risk altında çalıştığı belirtirken; %70'i ise başka bir işte çalışmayı düşündüğünü ifade etmişlerdir (Karaahmetoğlu, 2019).

Bu çalışmada işçilerin yaşadığı psikolojik sorunların belirlenmesi, maden kazasına tanıklık eden işçilerin hem psikolojik sağlık ihtiyaçlarının belirlenerek sağlığın iyileştirilmesi hem de çalışma koşullarının iyileştirilmesinde işçilerin ihtiyaç duydukları düzenlemeleri ortaya koyması bakımından önemlidir.

Yaşanan psikolojik sorunları aşmada hem aldıkları profesyonel destek hem de sosyal destek mekanizmaları etkili olmuştur. Katılımcıların birçoğu aldıkları sosyal desteği yararlı bulmuştur. Katılımcılara en çok duygusal destek ve eşlik etme desteği verildiği görülmüştür. Yapılan çalışmalarda afetlerin ardından yaşanan psikolojik sorunların çözümünde sosyal desteğin yararlı olduğu ortaya çıkmıştır (Arnberg vd., 2012; Cook ve Bickman, 1990; Güven, 2010; Kaya, 2017; Stephens ve Long, 1999).

Araştırmaya katılan 14 katılımcıdan 10'u ailevi sorun yaşamıştır. Sinirli olma hali hem eşler arasında hem de baba-çocuk arasında sorunlara neden olmuştur. Katılımcıların eşlerine ve çocuklarına karşı daha tahammülsüz oldukları ve daha kötü davranmaya başladıkları anlaşılmıştır. Yapılan bir çalışmada maden işçilerinin yeraltında yaşadıkları stres ve gerginlik nedeniyle evde eşlerine ve çocuklarına karşı tahammülsüzlük yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Kuzu, 2014). Günlük yaşamda yeraltı koşullarının neden olduğu stres ve gerginliğin yaşanan maden kazasından kaynaklanan travma ile artacağı düşünülmektedir. Ailede soruna sebep olan bir diğer konu ise maddi yetersizliklerdir. Maden işçileri ile yapılan bir çalışmada gelirin giderini karşıladığını söyleyen yani maddi güçlük yaşamayan işçilerin daha az depresyon belirtisi gösterdikleri ortaya konmuştur (Kuzu ve diğerleri, 2018). Başka bir çalışmada ise madencilerin gündelik yaşamda iş sonrası dinlenme ihtiyacının ailelerine yeterince zaman ayıramamalarına neden olduğu ortaya koymuştur (Yelboğa, 2018). Ailevi sorunları aşmada en yakındaki sosyal destek mekanizması olan ailenin etkili ve destekleyici olduğu görülmüştür. Ayrıca ailelerin sosyal destek çeşitlerinden en çok duygusal destek verdiği anlaşılmıştır. Katılımcılar ailelerinden aldığı sosyal desteğin yararlı olduğunu düşünmektedirler.

SONUÇ

Maden kazası ve madencilik konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde; çalışmalarda daha çok maden kazalarının can kaybı, yaralanma istatistikleri, iş güvenliği bağlamı, ekonomik kayıplar ve kaza riski faktörlerinin ve madencilerin çalışma koşullarının incelendiği anlaşılmıştır (Derin vd., 2017; Dursun, 2015; Düzgün, 2005; Karaahmetoğlu, 2019; Konuk vd., 2006; Kuzu vd., 2018; Önder ve Önder, 2010; Yavan, 2017; Yelboğa, 2018). Soma maden kazası ile ilgili araştırmaların ise daha çok kazanın medyaya yansımaları konusunda ve fiziki sebepleri konusunda yapıldığı görülmüştür (Ergör vd., 2014; Özkır ve Şişman, 2014; Türten, 2015; Keneş ve Taştan, 2016; Yurdigül, 2014;). Ancak maden kazaları, sadece fiziki sonuçlar doğurmamakta; psikolojik, ailevi ve sosyolojik problemlere de neden olmaktadır. Maden işçilerinin psikolojik risklere karşı koruyucu-önleyici çalışmalar yapılması en az fiziki risklerin önlenmesi kadar önemlidir. Psikolojik ve sosyal sağlığın özellikle kişi kaynaklı kazaların önlenmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Madencilik ve maden işçiliği çalışma koşulları sebebi ile tehlikelere açık bir sektör ve meslektir. Bundan dolayı bu denli büyük bir maden kazasını deneyimlemek normal çalışma şartları içinde zaten var olan psikolojik risklerin daha da artmasına neden

olmaktadır. Bu durum ise afetzedelerin en yakın ilişki içinde bulunduğu aile içinde de sorunlara sebep olabilmektedir. Aile içindeki sorunun asıl sebebi katılımcıların yaşadığı maden kazası gibi görünse de sonrasında diğer aile bireylerinin de etkilenmeleri sebebiyle sorun ailenin sorunu haline gelmiştir. Kaza sonrası psiko-sosyal çalışmalara hem afetzedenin hem de ailesinin dahil edilmesinin önemli ve psiko-sosyal sağlığın geri kazanılmasında etkili ve destekleyici olduğu düşünülmektedir. Bu süreçte gerçekleştirilecek sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanlarının afetzedeler ve ailelerine yönelik görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

- Maden kazasının ardından hayatta kalan maden işçileri ve aileleri ile hayatını kaybeden maden işçilerinin ailelerine yönelik temel ve psikososyal ihtiyaçların tespitinin yapılması ve verilecek hizmetlerin bu ihtiyaçlara yönelik olmasının sağlanması,
- İhtiyacı olduğu tespit edilen bireylerin psikiyatrik hizmetlere yönlendirilmesi,
- Hayatta kalan maden işçilerinin iş hayatına yönelik faaliyetlerin yürütülmesi,
- Haberleşme hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak ve doğru bilgi akışının sağlanmasına destek vermek,
- Çocuk ve kadın gibi dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarının farkında olmak ve bu ihtiyaçlara yönelik müdahalelerde bulunmak.

Ayrıca madenciliğin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde görev yapan meslek elemanlarının madencilik sektörü, maden işçileri ve ailelerine yönelik hizmet verebilmesi için eğitim almalarının hem önleyici hizmetlerin sunumunda hem de olası maden kazası sonrasında verilecek hizmetlerin daha etkili olmasında önemli olacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de maden kazalarının psikososyal etkileri ve müdahale yöntemlerinin etkililiğini ortaya koyan çalışmaların azlığı çalışma sürecindeki literatür taramasında görülmüştür. Bu alanda mevcut bilgi eksikliğini ortadan kaldırabilmek adına Soma maden kazasının ardından Soma bölgesinde yaşayan halk üzerindeki sonuçlarını değerlendirebilmek adına saha çalışmalarının yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Maden kazalarından sağ kurtulan işçilerin maden kazasının etkilerinden kurtulup kurtulamadıklarının, bu süreci sağlıklı atlattığı kişilere uygulanan tedaviler ve kendi geliştirdikleri başatma mekanizmalarının neler olduğunun, bu süreci atlattıramamış ve post travmatik stres bozukluğu vb. sorunlar yaşayan kişilerin bu

sürecini olumsuz etkileyen koşullarının neler olduğunun belirlenmesine yönelik akademik çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler

Araştırma verileri, 18.11.2015 tarih ve 2015/09 sayılı Manisa Celal Bayar Üniversitesi Etik Komisyon izni ve Soma Kaymakamlığı'ndan alınan 01.12.2015 tarih ve 1348 sayılı iznin ardından toplanmıştır.

KAYNAKÇA

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2020, 5 Mayıs). Erişim Adresi: <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri> adresinden alındı
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2020, 5 Mayıs). Erişim Adresi: <https://www.afad.gov.tr/elim-kazadan-sag-kurtulanlar57> adresinden alındı
- Aktaş, A. M. (2002). Kriz durumlarında sosyal hizmet müdahalesi. G. Erkan, F. Demiröz, & S. Ö. Çetin (Ed.) içinde, *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001 Deprem ve Sosyal Hizmetler*. Ankara: H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokul, SHÇEK ve UNICEF Ortak Yayını.
- Aktaş A ve Berk S. (2012). Verilen sosyal destek ölçeği'nin psikometrik özellikleri. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 32(2), 71-84.
- Arnberg, F. K., Hultman, C. M., Michel, P. O., ve Lundin, T. (2012). Social support moderates posttraumatic stress and general distress after disaster. *Journal of Traumatic Stress*, 25(6), 721-727.
- Aysan, M. E., ve Kablay, S. (2017). Türkiye'de özelleştirmeler ve kömür madenciliği: soma'da maden işçisi olmak. *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 1(1), 51-76.
- Bayraktar, B., Uyguçgil, H., ve Konuk, A. (2018). Türkiye madencilik sektöründe iş kazalarının istatistiksel analizi. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 57(Özel Sayı), 85-90.
- Buz, S. (2002). Afet Yönetimi Ve Sosyal Hizmet. G. Erkan, F. Demiröz, ve S. Ö. Çetin (Ed.) içinde, *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001 Deprem ve Sosyal Hizmetler*. Ankara: H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokul, SHÇEK ve UNICEF Ortak Yayını.
- Cook, J. D., ve Bickman, L. (1990). Social support and psychological symptomatology following a natural disaster. *Journal of Traumatic Stress*, 3(4), 541-556.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları araştırma deseni*. (S. B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.
- Çepnioğlu, A. (2017). Maden işçilerinin aile hayatı: Murgul örneği. *Karadeniz Araştırmaları*, 14(56), 123-134.

- Demiröz, F., ve Buz, S. (2014). Acil durumlarda toplumun harekete geçirilmesi ve katılımı. V. Işıkkhan (Ed..) içinde, *Doç. Dr. Şener Koçyıldırım'a Armağan Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma* (s. 193-200). Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği.
- Derin, L., Varol, N., ve Uymaz, S. (2017). Türkiye'deki kömür madeni kazalarına ilişkin değerlendirme. *Dirençlilik Dergisi*, 1(1), 47-53.
- Dursun, A. E. (2015). Yeraltı kömür madenciliğinde mekanizasyonun işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından önemi. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3(2), 1-9.
- Dündar, S., Bilim, N., ve Bilim, A. (2018). Ülkemizdeki maden sektöründe meydana gelen iş kazası ve meslek hastalıklarının analizi. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(2), 423-432.
- Düzgün, H. B. (2005). Analysis of roof fall hazards and risk assessment for Zonguldak coal basin underground mines. *International Journal of Coal Geology*, 64(1-2), 104-115.
- Ergör, O., Eser, E., Deveci, S., ve Beşer, E. (2014). Soma örneğinde; maden işkolunda iş kazalarının çok yönlü değerlendirilmesi , 12(2), 16. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 12(2), 16-23.
- Güven, K. (2010). Marmara depremini yaşayan yetişkinlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile travma sonrası gelişim ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Işıkkhan, V. (2007). Kanser ve sosyal destek. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 1(4), 17-23.
- Karaahmetoğlu, A. (2019). Zonguldak/Kozlu kömür madenlerinde istihdam edilen işçilerin çalışma koşulları ve iş sağlığı güvenliği uygulamalarına yönelik bir saha çalışması. *Çalışma ve Toplum*, 62(3), 1959-1990.
- Karataş, K. (2000). Türkiye'de afet politikası üzerine kısa bir değerlendirme. B. Tufan, A. M. Aktaş, ve V. Duyan (Ed.) içinde, *Travma Tedavisi Uzman Eğitimi* (s. 96-105). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No:5.
- Kaya, H. (2017). Terörün psikolojik izleri: doğrudan ve dolaylı maruziyet üzerine bir inceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinler Arası Adli Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Danışman: Prof. Dr. Gülsen ERDEN.
- Keneş, H. Ç., ve Taştan, İ. Ö. (2016). Madencinin acısına bakmak: ulusal basında soma maden "facisi" sınıhaberleştirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(1), 125-160.

- Konuk, A., Yerel, S., Önder, S., ve Işık, M. (2006). Kömür madeni işletmelerinde verimlilik artışı için alınacak kararlarda işçilerin tercihleri. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 45-3, 3-8.
- Korkmaz, O. (2011). İş kazaları ile verimlilik arasındaki ilişki: türkiye taşkömürü kurumu örneği. *Journal of Yasar University*, 6(23), 3805-3813.
- Kowalski-Trakofler, K. M., ve Vaught, C. (2012). Psycho-social issues in mine emergencies: The impact on the individual, the organization and the community. *Minerals*, 2(2), 129-168.
- Köse, H., Şenkal, S., ve Aközel, A. (1990). GLİ Tunçbilek bölgesi yeraltı işletmelerindeki kaza istatistikleri. *Türkiye*, 7, 363-381.
- Krespi, M. (1993) An investigation of the relationship of life events and social support with depression in dialysis patients. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi. İstanbul.
- Kuzu, A. (2014). Yeraltı maden ocaklarında çalışan işçilerin çalışma koşullarının ruh sağlığına etkisinin belirlenmesi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, (Danışman Doç. Dr. Gül Ünsal Barlas). İstanbul.
- Kuzu, A., Barlas, G. Ü., ve Onan, N. G. (2018). Yeraltı maden ocaklarında çalışan maden işçilerin ruh sağlığını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Journal of Human Sciences*, 15(3), 1431-1442.
- Mağden, Ç., Ademhan, Ç., Şavur, E., Yeniokatan, İ., Kılıç, M., Gözden, M., . . . Yüksel, S. (2008). *Afetlerde psikososyal destek uygulama rehberi*. Ankara: Türk Kızılayı.
- Mathbor, G. M. (2007). Enhancement of community preparedness for natural disasters: The role of social work in building social capital for sustainable disaster relief and management. *International Social Work*, 50(3), 357-369.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Müftüoğlu, B. G., ve Taniş, B. (2010). 21. Yüzyılda Zonguldak maden işletmelerinde çalışma hayatı: bir kesit-tek gerçek. *Çalışma ve Toplum*, 2(25), 185-216.
- Nikku, B. R. (2015). Living through and responding to disasters: Multiple roles for Social Work. *Social Work Education*, 6(34), 601-606.
- Önder, S., ve Önder, M. (2010). tkiye bağlı işletmelerde yaralanmalı iş kazalarının analizi. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 49(3), 3-12.
- Özkır , Y., ve Şişman, B. (2014). Soma maden kazasının internet gazetelerinde aktarılmasının haberde ideoloji bağlamında değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 65-81.

- Özmenler, K. N., Karlıdere, T., ve Battal, S. (2001). Depremzede ruhsal danışma merkezine başvuranların sosyodemografik özellikleri ve semptom sıklıkları. *Kriz Dergisi*, 9(1), 13-16.
- Palabıyıköğlü, R. (2000). Durumsal yaşam krizleri: travmatik deneyimler. I. Sayıl, O. E. Berksun, R. Palabıyıköğlü, H. Devrimci Özgüven, Ç. Soykan, ve S. Haran (Ed.), *Kriz ve Krize Müdahale* içinde (s. 97-123). Ankara: Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No:6.
- Paul, P. S. (2009). Predictors of work injury in underground mines-an application of a logistic regression model. *Mining Science and Technology (China)*, 19(3), 282-289.
- Pyles, L. (2007). Community organizing for post-disaster social development: Locating social work. *International social work*, 50(3), 321-333.
- Roberts, A. R. (2005). *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research*. . Oxford: Oxford University Press.
- Sarı, M., Selçuk, A. S., Karpuz, C., ve Duzgun, H. (2009). Stochastic modeling of accident risks associated with an underground coal mine in Turkey. *Safety science*, 47(1), 78-87.
- Sayı, I. (1992). Olağanüstü koşullarda krize müdahalenin yeri ve önemi. *Kriz Dergisi*, 1(1), 4-7.
- Sheafor, B., ve Horejsi, C. (2014). *Sosyal hizmet uygulaması: Temel teknikler ve ilkeler*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Soma maden kazası türkiye psikiyatri derneği ruhsal travma ve afet psikiyatrisi çalışma birimi raporu*.2014. Türkiye Psikiyatri Derneği . 5 2, 2020 Erişim adresi: <https://www.psikiyatri.org.tr/1266/soma-maden-kazasi-raporu-13-23-mayis-2014> adresinden alındı
- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Soma Maden Kazası Sonrası İnceleme ve Değerlendirme Raporu*. 2014
- Stephens, C., ve Long, N. (1999). Posttraumatic stress disorder in the New Zealand police: The moderating role of social support following traumatic stress. *Anxiety, Stress, and Coping*, 12(3), 247-264.
- Sundet , P., ve Mermelstein, J. (1997). Predictors of rural community survival after natural disaster: Implications for social work practice. *Journal of Social Service Research*, 22(1-2), 57-70.
- Şavur , E., ve Tomas, S. A. (2010). Terör olaylari sonrasında psikososyal destek hizmetleri. *Kriz Dergisi*, 18(1), 45-58.

- Taylor, A. W., ve Fraser, A. G. (1981). *Psychological sequelae of operation overdue following the DC-10 air crash in Antarctica* (). Wellington: Victoria University of Wellington Publications in Psychology No. 27.
- Theater, B. (2014). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri uygulama için bir giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Toygaz, Ş. A., ve Orhaner, E. (2018). Madencilik sektörünün iş sağlığı ve güvenliği politikaları açısından politika haritalama yöntemiyle analizi. *Calisma ve Toplum*, 58(3).
- Tozman, B. (2010). Türkiye madencilik sektöründe iş kazalarının istatistiksel analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ; (Danışman : Prof. Dr. Adnan Konuk). Eskişehir.
- Tufan, B. (2000). Afet durumlarında sosyal destek hizmetleri ve sosyal hizmet uzmanları. B. Tufan, A. M. Aktaş, & V. Duyan (Ed.) içinde, *Travma Tedavisi Uzman Eğitimi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No:5.
- Tuncay, T. (2004). *Afetlerde sosyal hizmet 1999 yılı Marmara ve Bolu-Düzce depremleri sonrasında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları*. Ankara: Özbay Ofset Matbaacılık.
- Tuncay, T., ve Akçay, S. (2018). Terörizmin psikososyal etkileri ve sosyal hizmet uzmanının rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 307-334.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. 2010. Ankara.
- Türkiye Psikiyatri Derneği*. (2020, 5 3). Erişim adres: <https://www.psikiyatri.org.tr/1266/soma-maden-kazasi-raporu-13-23-mayis-2014> adresinden alındı
- Türten, E. (2015). Soma maden faciası karikatürlerinin değerlendirilmesi: Salih Memecan, Mehmet Çağçağ, Osman Turhan ve Behiç Ak örnekleri. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 137-158.
- Uğuz, Ş., Levent, B. A., Soylu, L., Kocabaş, Ö., ve Demirci, S. (2000). 98 Adana-Ceyhan depreminden sonra ortaya çıkan akut stres bozukluğunun araştırılması. , 3(Supp: 3), *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(Ek: 3), 16-20.
- (2015). *Van-Erciş depremleri sonrası yürütülen psikososyal destek programlarının değerlendirilmesi raporu*. UNICEF ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Yanay, U., ve Benjamin, S. (2005). The role of social workers in disasters: The Jerusalem experience. *International Social Work*, 48(3), 263-276.

- Yaşar, S., İnal, S., Yaşar, Ö., ve Kaya, S. (2015). Geçmişten günümüze büyük maden kazaları. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 54(2), 33-43.
- Yavan, Ö. (2017). Çalışanların işe gitmeme ve çalışıyor gibi görünme davranışları üzerine bir araştırma: zonguldak taşkömürü kurumu örneği. *International Journal of Economic & Administrative Studies*, 19, 249-276 .
- Yelboğa, N. (2018). Maden işçilerinin psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan gündelik yaşamlarının incelenmesi: Murgul bakır madeni örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 123-147.
- Yıldırım , A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Geliştirilmiş 9. Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Ş. (2016). Sosyal hizmette krize müdahale yaklaşımının kullanımı krize müdahale. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 481-486.
- Yurdigül, A. (2014). Olumsuz olayların televizyon ana haber bültenlerinde sunumu:“Soma Faciası” üzerine bir inceleme çalışması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(4).
- Zakour, M. J. (1997). Disaster research in social work. *Journal of Social Service Research*, 22(1-2), 7-25.
- Zungu, L. I. (2013). Prevalence of post-traumatic stress disorder in the South African mining industry and outcomes of liability claims submitted to Rand Mutual Assurance Company. *Occupational Health Southern Africa*, 19(2), 22-26.